

דוֹקֵרֵב: קִיש־שׁוֹאֵרֶץ

פֶּרֶק מִוִּקְדָּם בְּקוֹרוֹת הַמֵּאֲבָק עַל
חֹפֶשׁ הָעֵתוֹנוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

שִׁמְעוֹן רוֹבִינְשְׁטַיִן

אִישׁוּיֹת אַחֲרַת שְׁתוּכַל לִיַּצֵּג אוֹתָהּ בִּירוּשָׁלַיִם וְאִשֶׁר תוּכַל לִנְהַל מִשָּׂא וּמִתֵּן עִם הַפְּקִידוֹת הַכְּרִיטִית הַבְּכִירָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹךְ עֲמֵדָה וּמַעֲמֵד שֶׁל שׁוּיּוּן; וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שׁוּיַיְצִמָן הִיָּה מְשׁוּכְנֵעַ גַּם שְׂקִישׁ הוּא הָאָדָם הַמִּתְאַיֵּם לְמֵלֵא אֶת הַצּוֹרֵךְ הַדְּחוּף וְהַשִּׁטְתִּי לְהִדְבְּרוֹת עִם הָעֲרָבִים לְשֵׁם מְצִיאַת דֶּרֶךְ לְפִיּוֹס עֵימָם.¹

הַעוֹבְדָה שֶׁהַצֵּעָה זוֹ שֶׁל וַיַּצְמֵן נִשְׁעֵנָה עַל הַחֲלָטָה פֶּה אַחַד שֶׁל הַהֲנַהֲלָה הַצִּיּוֹנִית בְּלוֹנְדֹן וְלֵאחֲרַי שֶׁנִּכְנַס לְתַפְקִידוֹ הוּא נִבְחַר עַל יְדֵי הַקּוֹנְגְרֶס הַצִּיּוֹנִי ה־13 בְּקֶרְלֶסְבֵּד (אֲוּגוּסְט 1923) כְּחֹבֵר הַהֲנַהֲלָה הַצִּיּוֹנִית בִּירוּשָׁלַיִם, הַעֲנִיקוֹ לְקִישׁ מִשְׁעֵנַת צִיּוֹנִית חֲזָקָה שְׂאִי־פֶשֶׁרָה לוֹ לְנוֹוֹט אֶת הַמְּדִינִיּוֹת הַצִּיּוֹנִית בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֲצֵמָה מִתּוֹךְ בִּישׁוּחֵן מֵלֵא בְּמַעֲמָדוֹ וּבִכְחוּזוֹ, הֵן כְּלִפֵּי הַיִּישׁוּב וְהֵן כְּלִפֵּי הַמוֹסְדוֹת וְהָאִישִׁים הַמְּגִדְטוֹרִיִּים וְהָעֲרָבִיִּים שְׁעֵימָם בָּא בְּמַגְעַ.

לְמַעֲשֵׂה, מְרֵאשִׁית שִׁירוֹתוֹ בִּירוּשָׁלַיִם הַתִּיַחֵס קִישׁ אֶל הַהֲנַהֲלָה הַצִּיּוֹנִית כְּאֵל מִמְשַׁלַּת "הַמְּדִינָה שְׁבִדְרֵךְ" וְאִין זֶה מְקָרָה שְׁעוֹד בְּטֵרִם חֲלָפָה שְׁנָה לְכִנִּיסְתוֹ דֹּאגָה הַהֲנַהֲלָה לְהַבְּהִיר — אִם לְמִישֵׁהוּ הִיָּה בְּכָלֵל סֶפֶק כְּלִשְׁהוּ בְּכֵךְ — שְׂאֵמָנָם אִסְפַּת הַנִּבְחָרִים הַקִּימָה בְּאֲוּקְטוֹבֵר 1920 אֶת הַ"וְעֵד הַלְּאוּמִי" וְהִטִּילָה עֲלֵיו לְנַהֵל אֶת כָּל עֲנִינֵי הַיְהוּדוֹת הָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵלִית, אֵךְ לֹא הוּא מוֹקֵד הַכּוֹחַ הַקּוֹבֵעַ אֶת הַמְּדִינִיּוֹת הַיִּישׁוּבִית וְאֵת יַיְצוּגָה בְּפָנֵי הַשְּׁלִטְנוֹת הַמְּגִדְטוֹרִיִּים וְכָל גּוֹרֵם אַחֵר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עֲצֵמָה וּבְחוּץ לְאֶרֶץ. הַהֲנַהֲלָה הַצִּיּוֹנִית הִיָּתָה מוֹכְנָה אֵמָנָם, שְׁחִבְרֵי הוֹוֵעַ הַלְּאוּמִי יִשְׁתַּפּוּ בִּישִׁבּוֹתֵיהָ, אֵךְ לֹא בְּמַעֲמָד שׁוֹוֶה לְזוֹה שֶׁל חִבְרֵי הַהֲנַהֲלָה וְתוֹךְ סִיגִים מְסוּיִימִים, שֶׁהַבּוֹלֵט וְהַמְשַׁפִּיל שְׁבָהֵם הִיָּה שְׁלֵא אִי־פֶשֶׁרוֹ לָהֵם לְעִיֵּן בְּחוֹמֵר שֶׁהִגִּיעַ מִהַהֲנַהֲלָה הַצִּיּוֹנִית בְּלוֹנְדֹן. מִשְׁתַּחֲלוֹנְנוֹ רֵאשִׁי הוֹוֵעַ הַלְּאוּמִי בְּדִצְמֵבֵר 1923, בְּפָנֵי הַהֲנַהֲלָה הַצִּיּוֹנִית בְּלוֹנְדֹן עַל מִצַּב דְּבָרִים זֶה, הוֹבְחָר לָהֵם חֵד מִשְׁמַעִית שְׁלִגִישָׁה זוֹ שֶׁל הַהֲנַהֲלָה בִּירוּשָׁלַיִם יֵשׁ גִּיבּוֹי מֵלֵא בְּלוֹנְדֹן.

דוֹמָה שְׁגִיבּוֹי מְרַחֵק לְכַת זֶה לוֹ זָכָה קִישׁ בְּלוֹנְדֹן הִבִּיא אוֹתוֹ לְחִשׁוֹב שְׁלֵא רֵק כְּלִפֵּי הַהֲנַהֲגָה הַפְּנִימִית שֶׁל הַיִּישׁוּב יֵשׁ לְהַנְהִילָה הַצִּיּוֹנִית בִּירוּשָׁלַיִם עֲמֵדָה שֶׁל דוֹמִינְנִטוֹת בְּסִיסִית, אֲלֵא אֵף כְּלִפֵּי הָעֵתוֹנוֹת הַיִּישׁוּבִית. אֵמָנָם הוּא כִּיבֵד אֶת הָעֵתוֹנוֹת הַזֹּה, תְּרוֹמָתָהּ וְזִכּוּיֹתֶיהָ, אֵךְ בָּהּ בַּעַת הִיָּה מְשׁוּכְנֵעַ שְׁמַעֲצָם הַגְּדֵרְתָה כְּעֵתוֹנוֹת לְאוּמִית חֵלִים עֲלֵיהָ סִיגִים וּבְרֵאשׁ וּבְרֵאשׁוֹנָה קְבַלְתָּ מְרוֹת, וּבַעַת

לְאוֹרֵךְ תְּקוּפַת "הַמְּדִינָה שְׁבִדְרֵךְ" רֵאֲתָה עֲצֵמָה הָעֵתוֹנוֹת הָעִבְרִית בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְחֻיֵבֶת — וְכֵךְ הִיָּה נִתְפַשֶּׂה בְּעֵינֵי הַמְּנַהִיגוֹת הַצִּיּוֹנִית, וְלְמַעֲשֵׂה בְּעֵינֵי הַיִּישׁוּב הַמְּאֹרְגָן בְּ"כִנְסַת יִשְׂרָאֵל" — לְמִימוּשׁ "הַבֵּית הַלְּאוּמִי". כָּל הָעֵתוֹנָאִים הַיִּישׁוּבִיִּים שֶׁהִגְדִּירוֹ עֲצֵמָם כְּצִיּוֹנִים, הַעֲמִידוֹ עֲצֵמָם, לֹא פָּחוֹת מִהַמְּנַהִיגוֹת הַרְשֵׁמִית, לְרִשׁוֹת קִידוֹם הָרַעִיּוֹן הַלְּאוּמִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, גַּם אִם הַדְּבָר הִיָּה כְּרוֹךְ לְעִיתִים בְּהִטְלַת מִשְׁמַעַת עֲצֵמִית, רִיסוֹן וְאִפִּילוֹ וְיִתוֹר עַל "סְקוּפִים". שֶׁהָרֵי עֲצָם פִּירְסוּמָם שֶׁל אֱלֹה עֲלוּל הִיָּה לֹא אַחַת לְגֵרוֹם נֹזֵק לְאוּמִי שֶׁל מִמֶּשׁ. רִיסוֹן מְרַצוֹן זֶה, שֶׁהִיָּה מוֹבֵן מְאִלֵּי וְשֶׁסֶפֶק אִם נִיתֵן לוֹ בִּישׁוּי בְּכַתֵּב, הוּא הוּא אֵב הָרַעִיּוֹנִי שֶׁל "וְעֵד הָעוֹרֵכִים" בְּמְדִינַת יִשְׂרָאֵל, הַמְּהוּוָה מְעִין מִסְנַנַת עֵתוֹנָאִית מְרַצוֹן שֶׁל יִדְעוֹת שְׁלִגְבִיָּהֵן מִן הָרֵאוּי לְהַתְחַשֵּׁב בְּצִיפִיּוֹת מוֹסְדוֹת הַמְּדִינָה וְלֹא לְפֶרְסֵם בְּמִידָה שִׁישׁ סְכָנָה שֶׁהַדְּבָר יִהוּוֶה פְּגִיעָה פוֹטְנַצִּיאֵלִית בְּאִינְטֵרְס הַמְּדִינָה אוֹ בְּכִיטְחוֹנָה.

הַדְּבָר לֹא נוֹלַד כִּיּוֹם אַחַד וְלֹא תִמִּיד הִיָּה כְּרוֹר הֵן לְהַנְהַגַת הַיִּישׁוּב וְהֵן לְעֵתוֹנָאִים הָעִבְרִיִּים, הִיֵּכֵן הָקוֹ הָאָדוּם שֶׁמַּעֲבֵר לוֹ לֹא יֵאוֹתוֹ הָעֵתוֹנָאִים לְכּוֹפֵף אֶת הַשִּׁיקוֹל הַמְּקַצְעִי שֶׁלָּהֵם לְ"מִשְׁמַעַת צִיּוֹנִית". הִיָּה צוֹרֵךְ בְּהַתְחוּלָתוֹ שֶׁל מְשִׁבֵר עֶקְרוֹנִי חֲרוּף כְּנוֹשֵׂא זֶה בֵּין שְׁנֵי הַצְּדָדִים כְּדֵי שִׁיּוּבְהָר מַעַל לְכָל סֶפֶק מוֹתוֹ הָקוֹ הָאָדוּם הַזֶּה שֶׁמַּעֲבֵר לוֹ לֹא תֵרָאֶה הָעֵתוֹנוֹת אֶת עֲצֵמָה כְּנִכְנַעַת לְתַכְתִּיב וְכַמְּוֹתֵרָת עַל עֲצֵמָאוֹתָהּ וְעַל חוֹפֶשׁ הַבִּישׁוּי הִיסוּדִי שֶׁלָּהּ וְעַל כֵּן תִּהְיֶה מוֹכְנָה לְעֵלוֹת עַל בְּרִיקוֹת וּבְלִבְדֵי שְׁלֵא לְוֹתֵר.

מְשִׁבֵר עֶקְרוֹנִי כֹּזֵה הַתְּחוּלָל בְּתַחִילַת 1924 בֵּין קוֹלוֹנֵל פְּרִדְרִיק קִישׁ לְבִין שְׁלוֹם שׁוֹאֵרֶץ (בֵּין-בְּרוּךְ).

הַתְּנַגְּשׁוֹת חֲרִיפָה

קוֹלוֹנֵל קִישׁ הִגִּיעַ לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל בְּנוֹבֵמְבֵר 1922 עַל מְנַת לְשִׁמְשׁ, הַחֵל מִיָּנוּאָר 1923, כְּרֵאשׁ הַמְּחַלְקָה הַמְּדִינִית שֶׁל הַהֲנַהֲלָה הַצִּיּוֹנִית בִּירוּשָׁלַיִם וְכִיּוֹ"ר שְׁלָה. אֶת הַתְּפִקִיד הַזֶּה הִצִּיעַ לוֹ ד"ר וַיַּצְמֵן מוֹקְדָּם יוֹתֵר בְּאוֹתָהּ שְׁנָה. לְקוֹלוֹנֵל קִישׁ הִיָּתָה זוֹ הַחֲלָטָה קֶשֶׁה בְּיוֹתֵר כִּי הִיָּה חִיבָה וְיִתוֹר עַל קְרִיירָה צְבָאִית וְדִיִּפְלוֹמַטִית מְבִישִׁחָה בְּשִׁירוֹת הַמְּמַשְׁלָה הַכְּרִיטִית. מֵה שֶׁהִכְרִיעַ אֶת הַכֵּף הִיָּתָה טַעֲנוֹתוֹ שֶׁל ד"ר וַיַּצְמֵן שֶׁלְרִשׁוֹתָהּ שֶׁל הַהֲסֵדְרוֹת הַצִּיּוֹנִית לֹא עוֹמְדַת שׁוֹם

קיש, שהכל כינוהו קולונל קיש, בזכות דרגתו (לויטננט-קולונל = סא"ל) בצבא הבריטי

הצורך אף תיאום מוקדם עם הקו המותווה על ידי ההנהלה הציונית בירושלים ובמיוחד בנושאים רגישים, כדי שלא ייגרם נזק לעניין הלאומי.

בשנת 1924 הביאה גישתו זו של קיש לידי התנגשות חריפה, אם כי בלתי מתוכננת ובלתי צפויה, בינו לבין עתונאי יישובי מקצועי ובעל מעמד, שהקריירה העיתונאית שלו החלה עוד בטרם עלה ארצה באביב 1920 מרוסיה. המדובר הוא בשלום שווארץ (בן-ברוך) מנהל סוכנות סט"א, שעוד קודם עלותו ארצה היה חבר מערכת העתון "אודסקיה נובוסטי" שהיה נפוץ בדרום רוסיה, ובשנים 1917-1919 אף ערך את השבועון הציוני "ייברסקיה מיסל". ניסיונו ומעמדו זה סייעו לו להתקבל, מיד עם עלותו ארצה, כעובד מערכת "הארץ", שבה שימש לפרקים כסגן עורך וכעורך. למרות זאת, הוא בחר ב-1923 לפרוש מהעתון על מנת לייסד בירושלים את העתון היומי "ארץ ישראל" אשר לא האריך ימים אך שני החידושים שהכניס בו – הפיכתו לעתון בוקר של ממש, בניגוד לשאר העיתונים היומיים שיצאו עד אז רק בשעות אחר הצהריים וקביעת מחיר הגיליון לחצי גרוש בלבד כדי שיהיה עתון עממי השווה לכל נפש – שימשו מקור לחיקוי הן על ידי "הארץ" והן על ידי "דואר היום". ההזדמנות הגדולה שלו באה כאשר העתונאי יעקב לנדאו – מי שייסד בהאג הנייטרלית במלחמת העולם הראשונה (ב-1917) סוכנות ידיעות יהודית עצמאית שהפיצה חדשות בנושאים יהודיים – החל לשתף פעולה לאחר המלחמה עם העתונאי והמנהיג הציוני מאיר גרוסמן, שנשטש ב-1919 את רוסיה ועבר ללונדון. (עליו נכתב בהרחבה בגליון 10 של "קשר", עמ' 71-74). הללו העבירו ב-1919 את סוכנות הידיעות ללונדון והיא המשיכה לפעול שם בניהולם ובבעלותם. תחילה היא נקראה

"אידישע קראספנדנץ ביורע" (אק"ב). באנגלית היה שמה "Jewish Correspondence Bureau" (J.C.B.) ואילו בעברית "משרד המודיעין היהודי". בשלב הראשון היו לסוכנות זו סניפים בווארשה ובברלין, אך במהרה היא החליפה את שמה ל"ידישער טעלעגראפן אגענטור" (יט"א) ובאנגלית "Jewish Telegraphic Agency" (J.T.A.). ב-1922 העבירה את מוקד פעילותה לניו יורק וב-1923 פתחה סניף בארץ ישראל בראשותו של שלום שוורץ (בן-ברוך). סניף זה קיבל את השם "הסוכנות הטלגרפית הארץ-ישראלית" (סט"א).²

העילה לסיכסוך

מינויו של שווארץ לתפקידו נבע מזהות השקפות מדיניות-ציוניות עם גרוסמן (שניהם עתידים להשתייך לתנועה הרוויזיוניסטית) והוא זכה לגיבוי מלא ממנו ומלנדאו בפעילותו העיתונאית בארץ ישראל. אין זה מקרי, שכאשר לנדאו החליט לייסד גם עתון יומי באנגלית בארץ ישראל, "The Palestine Bulletin", שיהפוך מאוחר יותר

שלום שווארץ (בן ברוך) שיצא נמאבק נגד ראש המחלקה המדינית, פרדריק קיש

ל"Palestine Post", הוא הטיל על שווארץ את מלאכת העריכה, תפקיד אותו ימלא שנים רבות.

בדומה לסניף הניו יורקי של י"ט, שהוציא בולטיין יומי (The Jewish Daily) גם שווארץ נהג כך ולדבר נודעה חשיבות רבה בארץ ישראל, שכן הבולטיין היומי הירושלמי הזה, הכתוב אנגלית, זכה להיקרא יום על ידי הפקידות הבריטית הבכירה, כמו גם על ידי המנהיגות הערבית הארץ ישראלית. הדבר העלה כמובן במידה רבה את חשיבותה של סוכנות ס"ט א בעיני ההנהלה הציונית בירושלים ותוצאה בלתי צפויה לכך עתידה להיות ההתנגשות בין קיש לשווארץ, לה מוקדש מאמר זה.

בתחילת ינואר 1924 התפרסמה ב"בולטיין" הזה של שווארץ כתבה בסוגיה רגישה מאוד מבחינה ציונית. הכתבה דנה ב"חוק ההתאזרחות" שהעסיק בעת היא את המנהיגות הציונית והיישובית; יתר על כן, ההתחמקות הממושכת של ממשלת המנדט מפירסומו של חוק זה היתה מקור לדאגה רבה בחוגים הציוניים. לכאורה, לא היתה צריכה להיות כל בעיה מבחינה יהודית שהרי עוד ב-1922 פנתה הממשלה עצמה ליהודים נתיני המדינות הזרות החיים בארץ ישראל והציעה להם להגיש בקשות לקבלת הנתינות הארץ ישראלית. רובם של יהודים אלה אכן נענו לפנייה.

כמו כן, כידוע, סעיף 7 ב"כתב המנדט" קבע הוראות להקלת ההתאזרחות של עולים יהודיים המשתקעים בארץ ישראל וזאת בהיותם אזרחי העתיד של "הבית הלאומי" היהודי, שבריטניה התחייבה להקימו כשקיבלה עליה את המנדט על ארץ ישראל. אך דווקא סעיף זה, אשר הטריד לא מעט את החוגים האנטי ציוניים במינהל המנדטורי, כמו גם את המנהיגות הערבית, הוא שגרם לדחייה ולהתחמקות מפירסומו של "חוק ההתאזרחות" למגינת ליבם של הוועד הלאומי ושל ההנהלה הציונית בירושלים. ואכן, ממשלת המנדט נקטה בסחבת ולאורך כל תקופת נציבותו של הרברט סמואל התחמקה, תוך הצטדקויות שלא שיכנעו איש, מלחוקק את החוק. כתוצאה מכך נגרמו קשיים אישיים רבים לאותם עולים, שעוד ב-1922 מילאו בקשות להתאזרחות. מאחר שהתהליך לא הושלם בהעדר חוק בנדון, הרי שמי מהם שביקש לצאת לחוץ לארץ נתקל בשל כך בקשיים בירוקרטיים לאין ספור. להנהלה הציונית ולוועד הלאומי היה ברור מהם המניעים הפוליטיים שמסתתרים מאחורי ההתחמקות הזו.

על מגת להבין טוב יותר את העצבנות הרבה שגילה קיש בסיכסוך החמור שפרץ בינו לבין שווארץ, ברצוני להקדים את המאוחר למוקדם ולהצביע על החומרה הרבה שבה ראו מוסדות היישוב את ההתחמקות של ממשלת המנדט. הללו הגיעו למסקנה שיש להגביר את הלחץ ולשם כך לא נרתעה הנהלת הוועד הלאומי לכלול בתזכיר ששלחה לשר המושבות בלונדון, ליאופולד אמרי, ב-21 באפריל 1925, גם נושא זה, בתקווה שאמרי, שהיה פעיל לטובת הציונות לפני מתן הצהרת בלפור, יבין את החומרה שבהתחמקות ממשלת המנדט ויורה לה לגשת סוף סוף לפירסום החוק.³

ההנהלה הציונית עצמה היתה יותר דיפלומטית וזהירה, בהנחה שלא רצוי לגרום בנושא זה נזק ליחסים עם נציב עליון חדש. אך על תיסכולה ניתן ללמוד בין השאר מהסקירה בכתב שהגישה ביוני 1925 למושב השלישי של אספת הנבחרים הראשונה, לדגל כניסתו לתפקידו של הנציב העליון החדש, הלורד פלומר.

בפרק "פירסום החוקים" בסקירה נאמר: "ההנהלה הציונית שותפה לרגש המרירות של הישוב על האיחור בפירסום חוק הנתינות הארץ ישראלית שעליו מדבר סעיף 7 של המנדט ושהאכזריות מנהלת על אודותיו מו"מ, זה יותר משנה."⁴

בסופו של דבר אכן התפרסמה "פקודת ההתאזרחות בארץ ישראל" ב-16 בספטמבר 1925, בראשית כהונתו של פלומר, אך לא לילד הזה חיכה היישוב. החשדות בדבר המניעים הפוליטיים שבעיניו המתמשך התגלו כנכונים והתברר שהפקודה החדשה באה למעשה לנטרל ולהתחמק ממילוי סעיף 7 הנזכר: לא היה בה זכר לזכות המיוחדת שניתנה ליהודים העולים לארץ ישראל לפי כתב המנדט וכמעט ולא התחשבו אפילו באותם יהודים שנענו לפנייה להגיש בקשת ההתאזרחות ב-1922.⁵ כעת נשוב לסיכסוך בין קיש לשווארץ.

"אני מאמין" של שווארץ

תגובתו העצבנית של קיש למקרא הכתבה שפירסם שווארץ נבעה ללא ספק משכנוע עמוק שבנושא כה חשוב, ליישוב ולציונות, שבו מופעל בלא ספק לחץ פוליטי ערבי על ממשלת המנדט להימנע מלתת לציונים אפשרות לחתור להגדלה דרסטית של מספר היהודים בארץ ישראל — כחלק חיוני מהמגמה להקים בית לאומי יהודי — היה על שווארץ להראות לו, לקיש, מראש את הכתבה בנושא חוק ההתאזרחות.

לאכזבתו של קיש היה לא רק צד עקרוני אלא גם צד אישי. זמן קצר לאחר בואו לארץ, הוא נרתם לחלץ את שווארץ על פי בקשתו של יו"ר הקרן הקיימת, מנחם אוסישקין, מתסבוכת קשה שעלולה היתה לשים קץ לקריירה העתונאית שלו בארץ ישראל: שווארץ פירסם בלא רשות מכתב שנשלח מאחת המחלקות הממשלתיות אל ההנהלה הציונית ועל כך הגיב המזכיר הראשי של הממשלה בחומרה וביקש לשלול את רשיון העתונאי שלו, בטענה שהוא השיג את המכתב האמור בדרך לא נאותה.⁶

למקרא אותה כתבה בנושא חוק ההתאזרחות מיהר קיש לזמן אליו את שווארץ לשיחה ונוף בו קשות. הוא אף הרחיק לכת ואיים שיתלונן אצל ה"בוס" של שווארץ, מאיר גרוסמן עצמו. שווארץ עצמו נפגע קשות מהנויפה ומהאיום וב-14 בינואר 1924 שלח לקיש מכתב תגובה אותו העדיף לנסח באנגלית, למרות ששליטתו בה לא היתה מושלמת, וזאת כדי שקיש יוכל לקרוא את הדברים באופן בלתי אמצעי.

בראשית מכתבו ביקש שווארץ להבהיר לקיש שאינו נבהל מהאיום לפנות לגרוסמן על מנת "להורות" לו כיצד לפעול. "הדבר דומה לכך, טען שווארץ, שאני הייתי מאיים עליך שמאחר שאיני

ONLY ENGLISH
DAILY RECORD
IN PALESTINE
OF
WORLD'S NEWS

THE PALESTINE BULLETIN

PUBLISHED DAILY
BY THE

Palestine Telegraphic Agency, Ltd.

SUBSCRIPTION RATE:
P. T. 30 PER MONTH
DELIVERED HOME DAILY
TELEPHONE: 413.
TELEGRAMS: PALTAG.
ADDRESS: JERUSALEM,
JAFFA ROAD, P.O.B. 550

Vol. I Price P. T. 1

Jerusalem, Monday, January 12, 1924

Copyrighted.

No. 1

RESIGNATION OF MR. HUGHES

Washington, 11 Jan. (P.T.A.)
Mr. Charles Hughes, the U.S.A. Secretary of State handed last night his resignation to the President. It is reported that the reason for resignation is Mr. Hughes disagreement with the Committee for Foreign relation of the Senate.

The American Ambassador in London Mr. Frank Kellog is considered as Mr. Hughes successor

BRANTING'S RESIGNATION IMMINENT.

Stockholm, 11 Jan. (P.T.A.)
In view of Mr. Branting's serious illness, his resignation from the Post of Prime-Minister is considered imminent.

Mr. Branting's successor will probably be the present Minister of Finance, Mr. Thorson.

HERR LUTHER TO FORM NEW GERMAN CABINET

Berlin, 12 Jan. (P.T.A.)
After consulting Herr Loche, President of the Reichstag and various Party leaders, Herr Ebert, the President of the Republic has asked Herr Luther, the former Minister of Finance and a non-Party man, to form the Cabinet.

It is believed that the new Cabinet will be conservative, while maintaining strict neutrality in political matters; as it will be drafted mostly from the ranks of officials.

AMERICA REDUCING HER DEBT.

Paris, 11 Jan. (P. T. A.)
The heads of various delegations to the Allied Finance Conference, now in progress here, continue holding private meetings with the purpose of clarifying their views on some of the important subjects, so as to facilitate the discussion of them at the sittings of the Conference.

It is stated that America is willing now to deduct the value of the "Leviathan" and other German ships seized at the beginning of war, from the American debt.

AGREEMENT OF THE ALLIED FINANCE EXPERTS

Paris 11 January (P.T.A.)
After two days of delibera-

tion by the Allied Financial experts who are now in conference here. Details are now being worked out by a sub-Committee.

It is reported that America has agreed to waive its claim for reparation for the next two year.

It is further stated that an agreement has been reached between Great Britain and America according to which the cost of the American Occupation Army will be repaid to the U. S. A. within twenty four years instead of twelve years as originally agreed.

It was also decided to pay America a sum of seventy million pounds Sterling for its share of reparation similar to the terms of reparation to the European Allies.

WALSH ADMITS MOBILISATION ALLEGATIONS.

London 12 January (P. T. A.)
Mr. Walsh, Minister of War in Mac Donald's cabinet admits the allegations, contained in a circular of the Railwaymen Union that all men joining the Army Railway Reserve are liable to be mobilised by the Government, but declares, that the original order had special provision on non-mobilisation except in the event of war. Present order, as it stands now, Mr. Walsh admits, makes mobilisation possible at all times and railwaymen so mobilised become members of the regular army.

THE NEW PARTY IN EGYPT.

Cairo, 12 Jan. (P. T. A.)
A new Party of Unity has just been formed in Cairo mostly consisting of Government supporters. Branches of the Party are now being established in alexandria and Port-Said. A number of senators and notables connected with the Wafd have joined the new Party declaring that they disagree with Zaghlul-Pasha in his attitude towards the throne.

DR. CH. WEIZMANN IN BERLIN.

Berlin, 11 January (P. T. A.)
A meeting took place at the Opera House here, Dr. Ch. Weizmann, President of the Zionist Organisation, making a speech, which aroused great enthusiasm among the throngs crowded in the building.

Two afternoons teas were arranged later at the fashionable Hotels Adlon and the Esplanade, leaders of society, art and science being present.

Dr. Wasserman, the head of the German State Bank, presided and pledges were made on behalf of the Keren Hayessod. The whole affair was a great social and financial success.

"OSSERVATORE ROMANO" ON JEWISH IMMIGRANTS TO PALESTINE.

Rome, 11 January (P.T.A.)
In an article published today in the organ of the Vatican the "Osservatore Romano", dealing with the rebuilding of Palestine, the Jerusalem correspondent deprecates Jewish immigrants. He divides Jewish immigrants into three classes: the first, consisting of a small group of Zionist idealists; the second, comprising Jews who escaped from persecutions in Russia and Poland, without any religious-feelings or historical claim to Palestine, who speedily leave the country, and the third class are parasites, hoping to make a livelihood on the assistance of the special Zionist funds.

The wealthy Jews, as a rule prefer to remain in the comfortable environments of the Galut (Diaspora).

CARDINAL MAFFI ISSUES A MANIFESTO.

Rome, 11 January (P.T.A.)
The well-known Cardinal Maffi in pisa issued a manifesto, strongly protesting against the disturbances caused by Fascisti and urging an end to the reign of violence in the country.

HEAVY FOG IN LONDON

London, 12 January (P. T. A.)
It is reported that an exceptionally heavy fog has settled

לחוגים המרכזיים שלה ואילו באמצעות "משרד המודיעין היהודי" (J.C.B.), שהפך כעת ל"יט"א, הוא מגיע לא רק לעתונות היהודית ברחבי העולם אלא גם להרכב עתונים רבי השפעה של העתונות הכללית הן באמריקה והן באירופה. כדוגמה הביא את הקול קורא שקיש ביקש ממנו בשעתו להפיץ בעתונות בעניין עמותת הזכרון לאליעזר בן יהודה, ה-Ben Yehuda Memorial⁹, ואשר פורסם במאתיים עתונים יהודיים.¹⁰

נגד "ביקורת פוגעת"

אם ציפה שווארץ שמכתבו ישים קץ לאי ההבנה עם קיש ולחידוש יחסי העבודה והאמון ביניהם, הרי שטעה טעות קשה. קיש, שהיה בטוח בגיבוי המלא שיקבל מהנהגה הציונית בלונדון, כלל לא טרח להשיב למכתבו של שווארץ, אלא כתר לממש את איומו ושלה מכתב אל לאונרד שטיין, המזכיר המדיני של ההסתדרות הציונית בלונדון (1920-1929). הוא ביקשו להעלות את הנושא בפני גורסמן. לצערי לא הצלחתי לאתר את מכתבו של שטיין, אך מקטע מכתב ששלח קיש לאישיות ציונית אחרת (שלא צויין שמה) ב-21 בינואר 1924¹¹, ממנו למדתי על עצם המכתב לשטיין — ברור במה האשים קיש את שווארץ במכתבו לשטיין: סוכנות יט"א, טען קיש בקטע מכתב זה, מפרסמת בולטיין יומי באנגלית בירושלים, הנקרא הן על ידי הממשלה המנדטורית והן על ידי הערבים. שווארץ, ציין קיש, הינו הנציג המקומי של סוכנות יט"א והעורך של אותו בולטיין והוא "מסרב לקבל הנחיה כלשהי ממני אפילו בנושאים הפוליטיים הרגישים ביותר". אם לא די בכך, הוסיף קיש, "האיש כתב לי לאחרונה מכתב תוקפני ביותר בתגובה לניסיון שלי להביאו לכך שיסכים לקבל הנחיה כלשהי ממני בנדון". בהמשך הזכיר את העובדה שהובאה לעיל, שכבר כתב לשטיין בנושא, אך הוא מוסיף בהקשר זה שאם יעקב לנדאו קשור לסוכנות ידיעות זו בירושלים, הרי שהוא, קיש, ישמח אם מקבל המכתב יאפשר לו לראות מה שהוא כתב.¹²

תוך כדי העלאת הדברים נראה שהתעורר בלבו של קיש חשש שמא דבריו יתפרשו כנקמנות על ביקורת עתונאית נגדו. רק כך ניתן להבין את השורות הכאות במכתבו: "אין לי הרצון הקלוש ביותר למנוע מהסוכנות [יט"א] מלמתוח ביקורת נגד האכזריות [הציונית בירושלים] או נגרי אישית, אם אכן ברצונה לעשות זאת, אך

מרוצה ממדיניותך הציונית, בדעתי לפנות לד"ר וייצמן ולבקשו 'להורות לך'..."

לאחר שחש שהעמיד את קיש במקומו, הוא כתב: "הערתך לא רק שהיתה מעליכה, אלא היא גם היתה חסרת תועלת, כי הלא הוענקו לי סמכויות בלתי מוגבלות ביחס לעריכת הבולטיין."¹³ בהמשך טען שווארץ שכציוני טוב נענה תמיד לדרישותיו של קיש מתוך שהתחשב בכך שהאחרון הוא מנהל המחלקה המדינית של ההסתדרות הציונית בארץ ישראל, "אך הצטערתי לגלות שנכונותי לסייע בדרך השפיעה לרעה על יחסך כלפי והתחלת להתייחס אלי כאילו אני פקיד של ההנהלה הציונית בארץ ישראל וכאילו יש לך על כן זכות להטיל עלי משימות שונות כיום. כיום, המשיך שווארץ, "אני בן 36 שנים, אך מאחורי עשרים שנות פעילות ציונית ו-17 שנות עבודה עתונאית ואני גאה במקצועי ובתפקידי לא פחות ממה שאתה גאה בשלך..."

בהמשך הדגיש את ה"אני מאמין" העתונאי שלו: סוכנות ס"א איננה משרד תעמולה של ההנהלה הציונית. "עבודתי העתונאית היתה בעבר, היא כיום ותהיה תמיד חופשית ועצמאית ועל עצמאות זו לא אותרו בעד שום הון שבעולם."

כמובן, הוסיף שווארץ, שעמדתו זו אין בה כדי לשלול מאמץ קבוע מצידו להכיר ולהתחשב באינטרסים של העניין היהודי הלאומי, אך התחשבות זו תיעשה לפי מה שהוא עצמו חושב לנכון ולראוי. "לעולם לא אסכים", הדגיש, "לעבוד כעתונאי תחת צנזורה של מישהו ובמיוחד לא תחת צנזורה מטעם גופים רשמיים, אשר הורגת כל דעה ומלה חופשית."¹⁴

לאחר שהבהיר מהו "הקו האדום" שלו, ששום צנזורה ממסדית ציונית לא תוכל לפרוץ אותו, ביקש שווארץ למנוע "שבירת כלים" בינו לבין קיש ובהמשך העלה לפניו כמה הצעות על פי הנהגו, לדבריו, גם על ידי ממשלות. לדעתו, מן הראוי שקיש יזמן, מדי פעם, את העתונאים היהודים המובילים בארץ ישראל ויידע אותם על המצב. בפגישות מסוג זה, המבוססות על החלפת דעות חופשית, יהיה הרבה יותר קל ונוח, הדגיש, להגיע להסכם בשאלה מהי הדרך הטובה ביותר, לפרסם ולדון, או לא לדון ולא לפרסם באופן ציבורי ומהי הדרך הטובה ביותר לייצג את העניין הציוני בעתונות. שווארץ, כמובן, הביא בחשבון שהצעתו לא תתקבל. לחילופין, הוא הציע לקולונל קיש לנקוט במדיניות חדשה כלפיו, המרחיקה לכת אישית: א. קיש יורה למוכיר הכללי של ההנהלה הציונית בירושלים, חיים קרופסקי (אריאב), למסור לו מדי יום את המידע היומי הרגיל כפי שהוא נוהג לעשות, למשל ביחס לעורך "הארץ"; ב. קיש יידע מדי פעם את שווארץ בעניינים חשובים, כך ששניהם יוכלו לקבוע מה טוב לפירסום ולדיון בעתונות ומה לא.

כדי שהצעותיו הללו, ובמיוחד השנייה שבהן, לא יגרמו להחמרת מצב היחסים עם קיש במקום להרגיעו, סיים שווארץ את מכתבו בכך, שציין כי הוא איננו עתונאי סוג ג', אלא עתונאי בכיר ורב השפעה בארץ ישראל וברחבי העולם: באמצעות הבולטיין היומי שלו הוא מגיע (ועל כן הוא משפיע) לכל ארץ ישראל, ובמיוחד

I object strongly when with flagrant indiscretions or grave mis-statements it prejudices the course of delicate negotiations which I am conducting with the government".

("אני מתנגד בתוקף כאשר היא [הביקורת] פוגעת במהלך המגעים הרגישים שלי עם הממשלה, תוך [הפגנת] אי זהירות מבישה, או הודעה כוזבת חמורה").

כדי שלא להראות קיצוני מדי הוא ביקש בכל זאת להוריד את

1. תמיד התחשבתי עם ה'אדון' קיש ועם עסקנים ציוניים אחרים בבקשם ממני שלא לפרסם ידיעה זו או אחרת, או, להיפך, לתת פירסום לעניין זה או אחר החשוב מנקודת המבט הציונית. לא היה אף מקרה אחד שה'אדון' קיש ביקש ממני דבר ואני לא מלאתי את בקשתו; תמיד הבאתי בחשבון את דעותיו ואת רצונו בתור מנהל המדיניות הציונית בא"י.

2. ואולם ה'אדון' קיש, המתנהג כאדמיניסטרטור קולוניאלי, רצה, באופן פרינציפיוני [עקרוני] לשים עלי צנזורה מוקדמת. לזה לא יכולתי, ג"כ [גם כן] באופן פרינציפיוני, להסכים בשום אופן, הן בתור עתונאי והן בתור עסקן ציוני; על שני השדות הללו אני עובד כבר כעשרים שנה. כדי למצוא מוצא מן המצב של חילוקי דעות פרינציפיוניים אלה, כתבתי מכתב אל ה'אדון' קיש, בו הצעתי לפניו לעשות כמו שעושים באירופה, דהיינו, לערוך אספות משותפות בינו ובין העתונאים החשובים ביותר שבא"י — או רק בינו לבניי — ובאספות האלה נברר את הדברים שצריך לפרסם או לא לפרסם ובכלל, נדבר מזמן לזמן על האמצעים הדרושים כדי לתת את הביטוי היותר טוב לציונות בעתונות של א"י וחוץ-לארץ. ה'אדון' קיש לא ענה על מכתבי כלל.

אני מדגיש כל הזמן את המילה "פרינציפיוני", כי למעשה,

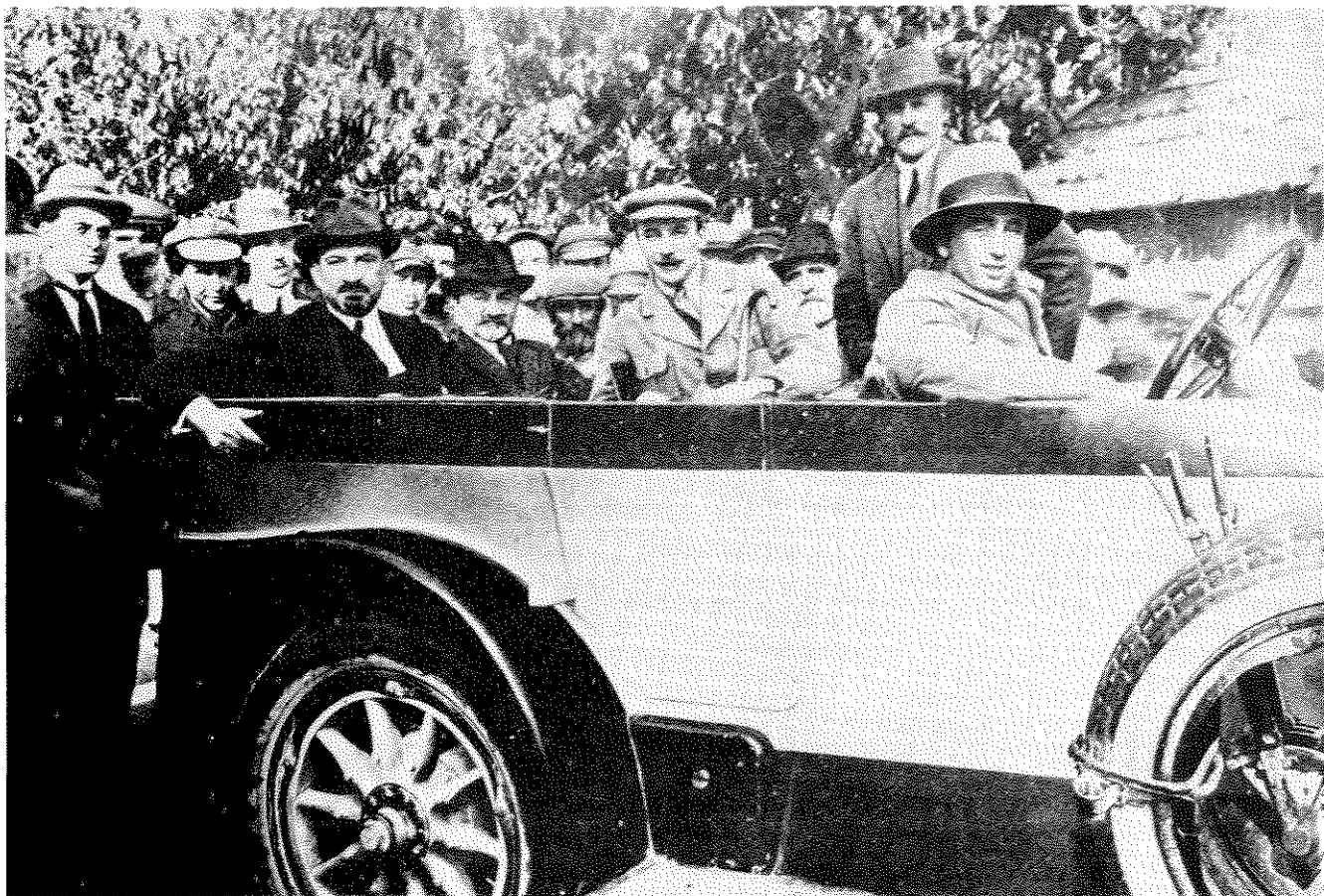
המתח בסיימו ש"באופן כללי אני תמיד מוכן לשתף פעולה ולסייע לעתונות."¹³

כחודש וחצי לאחר שקיש שלח את שני מכתביו ללונדון, לשטיין ולמכותבו השני, לא באה כל תגובה משווארץ. ואין פלא בכך, שהרי לא היתה לו כל דרך לדעת שהמכתבים אכן נכתבו ומה עוד שקיש, כאמור, אפילו לא טרח להשיב לו על מכתבו הישיר אליו. והנה, ב-5 במרס 1924 חלה תפנית בנושא, כאשר שווארץ שיגר מכתב אל ההנהלה הציונית בלונדון בנודון. את מכתבו הוא פתח במלים: "נודע לי שהקולונל קיש, חבר ההנהלה הציונית בא"י, שלח לכם מכתב מלא קובלנות עלי בתור מנהל הסוכנות הטלגרפית הארץ ישראלית. חושבני שיש לי הרישות הגמורה להעיר את הערותי בקשר עם מכתב זה."

"מותו להדפיס?"

מעצמה עולה השאלה: כיצד נודע לשווארץ על מכתבו של קיש? לדעתי, התשובה אינה קשה; יש להניח שבקשתו של קיש להביא את הדברים לידיעתם של ה"בוסים" של שווארץ — גרוסמן ולנדאו — אכן נענתה והללו דאגו מצידם ליידע אותו על כך. במכתבו להנהלה הציונית בלונדון החליט שווארץ להסיר את הכפפות ולהביע בגלוי ובלא מעצורים את עמדתו שלו בסיכסוך:

הבוס הגדול של התנועה הציונית מבקר בארץ ישראל. כאן — בפתח תקווה. וייצמן לא התייצב לימין קיש בעימות שהתעורר עם שווארץ

כאמור, הן מזמן קיום הסוכנות הטלגרפית הא"י, והן קודם לכן, בעובדי רק בתור סופר של J.C.B. [בלבד, לא היה אף מקרה קונקרטי אחד שלא עשיתי את רצונו של ה[אדון] קיש, ואולם הוא, כנראה, שואף לדבר אחר. הוא, כנראה, דורש שלפני הדפסת כל שורה בבוליטין של הסוכנות, אבוא אליו ואשאל: מותר להדפיס? הוא ככלל התחיל רואה אותי כפקיד נמוך, כפקיד שלו, שאפשר לקרוא לו מזמן לזמן ולתת לו פקודות.

את היחס המעליב הזה הרשה לעצמו ה[אדון] קיש מפני שהייתי טוב אליו יותר מדי; היחס שלי, המלא נדיבות רוח, קילקל אותו. אף על פי כן, במכתבי אליו הייתי דליקטי [עדין] מאוד, כי באמת שואף אני ליחסים טובים עם כל בני האדם ובפרט עם העסקנים הציוניים: ראשית, זהו טבעי; ושנית, מעריך אני את עבודת העסקנים הציוניים ואת אחריותם ורצונו להקל עליהם את עבודתם ולא להכבידה. חברי ההנהלה הציונית, הוועד הלאומי, פקידי הממשלה ואחרים, נותנים לי ידיעות ואני

אף פעם לא פרסמתי ידיעה בלי רשות המודיע. כך התנהגתי גם ביחס לה[אדון] קיש. יתר על כן, היו מקרים שהוא הזמין אותי וביקש לתת פרסום לזה ולזה; ברצון ובוריונות מילאתי את בקשותיו; והנה, במקום להביע לי תודה, [זכיתי ל] יחס כזה מצידו — עמדה של "הכרזת מלחמה"... [כך!] לא אגיד שלא פיללתי לכך: הרי ידוע לי הכלל הגדול של החיים שכל מי אשר אתה מיטיב עמו, הוא משלם לך [רע] תחת טוב[ה].

חפצתי רק שתשמעו גם את דברי אני, עפ"י [על פי] הפרינציפ: Audiatur et altera pars [= נשמע גם את הצד השני]. [ההדגשות — במקור]

בכבוד רב ובברכת התחיה,

ש. שווארץ¹⁴

ואולם הוא, כנראה, שואף לדבר אחר. הוא, כנראה, דורש לפני הדפסת כל שורה ושורה בבוליטין של הסוכנות אבוא אליו ואשאל: מותר להדפיס? הוא ככלל התחיל רואה אותי כפקיד נמוך, כפקיד שלו, שאפשר לקרוא לו מזמן לזמן ולתת לו פקודות. את היחס הזה הרשה לעצמו ה[אדון] קיש מפני שהייתי טוב אליו יותר מדי; היחס שלי, המלא נדיבות רוח, קילקל אותו. אף על פי כן במכתבי אליו הייתי דליקטי מאד, כי באמת שואף אני ליחסים טובים עם כל בני האדם ובפרט עם העסקנים הציוניים: ראשית, זהו טבעי, ושנית, מעריך אני את עבודת העסקנים הציוניים ואת אחריותם ורצוניהם להקל עליהם את עבודתם ולא להכבידה. חברי ההנהלה הציונית, הוועד הלאומי, פקידי הממשלה ואחרים נותנים לי ידיעות כלי רשות המודיע. כך התנהגתי גם ביחס לה[אדון] קיש. יתר על כן: היו מקרים שהוא הזמין אותי ובקש לחבר פרסום לזה ולזה; ברצון ובוריונות מילאתי את בקשותיו. והנה במקום להביע לי תודה-יחס כזה מצדו, עמדה של "הכרזת מלחמה"... לא אגיד שלא פיללתי לכך: הרי ידוע לי הכלל הגדול של החיים, שכל מי אשר אתה מיטיב עמו, הוא משלם לך רע הוזה טוב. חפצתי רק שתשמעו גם את

דברי אני, עפ"י הפרינציפ: Audiatur et altera pars

בכבוד רב ובברכת התחיה

ש. שווארץ

סופה של הפרשה

מכתבו של שווארץ הגיע למשרד הציוני בלונדון ב-13 במרס 1924 ונמסר לידיו של לאונרד שטיין. זה, בלא ספק, מצא עצמו במצב עדין. מצד אחד היה זה טבעי בעבורו בפרט, ועבור ההנהלה הציונית בלונדון בכלל להעניק גיבוי לנציגה בירושלים, קיש, שאף ציפה שכך היא תנהג; אך שטיין גם ידע שהוא מחוייב לטפל בצורה אובייקטיבית בסיכסוך הזה, מה עוד שלא נעלמה ממנו המשמעות העקרונית והרגישות שבכל פרשה הנוגעת לחופש העתונות.

שטיין דאג לכך שהמכתב יתורגם לאנגלית ושלח את העותקים לתברי ההנהלה הציונית בלונדון. עותק נוסף צירף למכתב ששיגר אל קיש ב-18 במרס. ממכתב התשובה ששלח קיש אל שטיין ב-30 במרס אפשר להבין, מבין השיטין, שהוא ציפה להזדהות של ממש עם עמדתו ולא לטיפול משרדי שיגרתו בלבד. לאחר שהודה לשטיין על ששלח אליו עותק ממכתבו של שווארץ, בחר לפתוח בהסבר למה לא השיב למכתבו הישיר של שווארץ אליו: "ההאשמות הפראיות בעלות האופי הכללי המועלות [נגד] במכתב זה, קבע קיש, "הנן תוצאה של שיחתי עם מר שווארץ ביחס לעניין היחיד של הכתבה שלו ביחס לחוק ההתאזרחות ואינו מחייב תשובה." יחד עם זה צירף למכתב, ליריעתו של שטיין, עותק של אותו מכתב של שווארץ אליו מה-14 בינואר והוסיף באירוניה שזהו המכתב שאותו תיאר שווארץ במכתבו מה-15 במרס אל ההנהלה הציונית בלונדון כ"מלא עדינות". את מכתבו סיים קיש בהתייחסות לפרשה שהוזכרה לעיל כאשר נחלץ לעזרתו של שווארץ לבקשת אוסישקין והציל את הקריירה העתונאית שלו בארץ ישראל.¹⁵

בכך תמה התכתובת שהצלחתי לאתר בפרשה זו וגם אם קיימות התייחסויות כתובות נוספות לנושא לאחר תאריך זה, ספק אם יש בהן לשנות הרבה את התמונה המועלית כאן, כיוון שהפרשה גוועה מאליה וגם אם סביר להניח שהיא השאירה משקעים ביחסים בין קיש לשווארץ עולה בבירור כי לשניהם היה ברור שמעבר לעניינים אישיים חייבת להיות סימביוזה בין העתונות לממסד הציוני שבלעדיה עלול להינזק העניין הלאומי.

סיכום

פרשת קיש-שווארץ, לו התרחשה לאחר קום המדינה, קרוב לוודאי שהיתה נשאת ללא כל משמעות עקרונית, כי הלא חיכוכים מסוג זה בין עתונאי לזרוע שלטונית הם עניין שכיח; לא כן הדבר כשמדובר בתקופת "המדינה שבדרך". כאן הרגישות של העתונות העברית לזכויותיה הבסיסיות היתה גבוהה בהרבה כיוון שהנורמה של חופש העתונות טרם קיבלה לגיטימציה ציבורית רחבה לאור החשיבות העליונה שיוחסה למאבק למען מימוש הזכויות הלאומיות של העם היהודי בארץ ישראל לנוכח שלטון זר ועוין, המעדיף לרצות את האלמנט הלאומי היריב, גם אם הדבר כרוך בהתכחשות למחוייבותו לפי הצהרת בלפור ולפי כתב המנדט.

לעתונאי עצמאי כשווארץ היה ברור שאסור שתוך כדי מאבק

לאומי זה יימחקו נורמות יסוד של חופש עתונות, שבלעדיהן לא תיתכן חברה מתוקנת. לכן, ברגע שהגיע למסקנה שהקולונל קיש מנצל לרעה את אותה משמעת עצמית שהעתונאים העבריים מוכנים לקחת על עצמם — כמתחייב מהנסיבות הלאומיות — תוך מימוש חופש העתונות שלהם, הוא גמר אומר להתעקש ולא להיכנע לתכתיב, תהינה התוצאות אשר תהיינה.

הפרדוקס הגדול של פרשה זו הוא, שאם קיש היה שוקל מראש את התוצאות והיה מעדיף להתגבר על חרונו ונענה לפנייתו של שווארץ להידברות וליישוב ההדורים ביניהם ברוח חיובית, הרי שהפרשה כלל לא היתה מגיעה לכך שתיהפך, מתוך תאוצה פנימית, לאבן בוחן רצינית להנהלה הציונית בלונדון באשר לעמדתה כלפי החופש העתונאי ביישוב; מנקודת מבט זו, חסר עשה קיש עם העתונות העברית כאשר בחר להתלונן על שווארץ בלונדון; בכך הוא תרם בצורה מכרעת למיסודה של נורמת חופש העתונות היישובי וזאת מאחר שביקש להכריח את ההנהלה הציונית בלונדון לנקוט עמדה. ברגע שזו התחמקה מכך, הרי שמעצם עובדה זו היה משום איתות שהיא מכירה בכך שכלל שהאינטרס הציוני חשוב, הרי שבכל זאת ישנם "קווים אדומים" ללחץ שניתן להפעיל על העתונות למען אותו אינטרס. זאת ועוד: העתונות הציונית מהווה נכס ממדרגה ראשונה למען קידום מטרות הציונות ודבר זה כשלעצמו די בו שההנהלה הציונית תעשה הכל כדי להבטיח שלא לפגוע בכבודה ובמעמדה של העתונות, הן בעיני המערכות הציוניות והן בעיני הציבור הרחב, גם אם פירוש הדבר לא רק ויתור מראש על תיאום והרמוניה מלאה בהצגת העמדות הפוליטיות והמדיניות של התנועה הציונית אלא גם הכרה שבשתיקה בזכות העתונות לבקר את מדיניותה וצעדיה של ההסתדרות הציונית ונציגיה בארץ ישראל.

על כך שהדברים לא היו בעלמא ניתן ללמוד מהדרך שבה התייחס ד"ר וייצמן עצמו אל אותה סוכנות ידיעות ששווארץ היה נציגה בארץ ישראל. כפי שראינו למעלה, גם לווייצמן היו טרונות קשות נגד אותה סוכנות ידיעות, אך במקום לנקוט בשיטה של "שברו את הכלים" — כפי שעשה קיש עם שווארץ — העדיף וייצמן לעקוף את המוקשים ולקיים הידברות עם ראשי אותה סוכנות. בהידברות זו לא רק שהוא גילה יחס חיובי כלפי הסוכנות הזו, אלא אף הביע נכונות לסייע לה כלכלית, כי ברור היה לו שמעבר לחיכוכים ביניהם הרי שבסופו של דבר היא מהווה נכס לתנועה הציונית ולהפצת עמדותיה הן כלפי פנים והן כלפי חוץ.

לקולונל קיש היתה אפשרות ללמוד הרבה מדרכו זו של וייצמן, ובראש וראשונה יכול היה להבין שהוא עצמו טיפס על אילן גבוה מדי. לכן, ייתכן שלמרות אכזבתו האישית מאי הנכונות של אנשי ההנהלה הציונית בלונדון להתייצב לצידו באופן ברור כנגד שווארץ, הרי שהתיקו שבו הסתיים למעשה סיכסוך זה — כתוצאה מטיפול זהיר ומהוסס של ההסתדרות הציונית, שהיה בבחינת ישיבה על הגדר — לא בהכרח נתפש בעיני כתבוסה אישית, ועובדה שהוא לא איים בהסקת מסקנות אישיות במידה שלא יקבל את אותו גיבוי

6. על כך כתב קיש במכתב ששלח לליאונרד שטיין בלונדון, ב-30 במרס 1924, בעיצומו של הסיכסוך בינו לבין שווארץ. הארכיון הציוני המרכזי (להלן: אצ"מ) Z4/16125.
7. הדבר מעיד על המעמד המיוחד שהיה לשווארץ בעיני גרוסמן ולנדאו ומכאן גם נגזרה עמדתו העתונאית החזקה בארץ ישראל.
8. אצ"מ, Z4/16125.
9. לאחר מותו של בן-יהודה הוקמה עמותה שהיו"ר שלה היה קיש ועם חבריה נימנו אישי ציבור כהוראס סמואל R. Mohi (נציג ה"Palestine Economic Corporation" האמריקני), וכן בלשנים ידועים בארץ ובעולם, יהודים ולא יהודים, כדוד ילין ופרופ' מרגוליס (מאמצות הברית). מגמת העמותה הייתה להשלים את הוצאתו לאור של המילון העברי של אליעזר בן יהודה.
10. הערה 8. לעיל.
11. שם. יש להניח שגם מקבל מכתב זה השתייך להנהלה הציונית בלונדון. ייתכן והמדובר בד"ר וייצמן עצמו (ראה להלן הערה 13).
12. אין להוציא מכלל אפשרות שקטע מכתב זה מתוך מכתבו של קיש הועתק כמיוחד על מנת למלא את בקשתו להראות את המכתב ללנדאו.
13. לעיל, הערה 8. כאמור, לא עלה בידי לברד אל מי שלח קיש את מכתבו זה, אך אין להוציא מכלל אפשרות שאולי הוא נשלח אל ד"ר וייצמן אשר הפליג לארצות הברית בסוף נובמבר 1923 ושהה שם עד ראשית מאי 1924. אם אכן יתברר שכך הם פני הדברים הרי שהדבר נבע לא רק מרצונו ליידע את וייצמן בנושא סיכסוך עם שווארץ אלא גם לרמוז לו להעלות את נושא הסיכסוך בפני יעקב לנדאו בניו יורק כשם שהוא, קיש, ביקש את שטיין להעלות את הנושא בלונדון, בפני גרוסמן. מן הראוי להוסיף בהקשר זה שעצם ציפיה מעין זו של קיש להתייצבות ד"ר וייצמן לימינו בסיכסוך זה לא צריכה להפתיע: בין השניים התנהל קשר מכתבים קבוע ובמישור המעשי ואף העקרוני יכול היה קיש לצפות לגיבוי מווייצמן.
14. אצ"מ, Z4/16125.
15. שם.

שביקש. למעשה, קיש הבין שהיתה זו מצידו תגובת יתר ועל רקע זה אין פלא שבסופו של דבר דעך סכסוך קיש-שווארץ מעצמו בלא שהותיר משקעים גלויים כלשהם.

מסקנה ברורה מסכסוך זה היא, שאת הרווח הגדול ביותר מפרשה זו הפיקה בעצם העתונות העברית בארץ ישראל. כל הצדדים המעורבים הבינו — גם אם הסכסוך עצמו לא הגיע לידיעת הציבור הרחב (אולי בשל רגישות העניין שמסביבו התרחש הסכסוך ובשל הרצון שלא לכבס את הכביסה המלוכלכת כרבים, דבר שיכול היה לשרת רק את אותם גורמים אנטי-ציוניים, שעשו הכל כדי לעכב את פרסום "חוק ההתאזרחות" במתכונתו הראשונה, הפרו ציונית) — שמכאן ואילך ישתדלו הן העתונאים והן אנשי המסדר הציוני שלא לחצות את "הקווים האדומים", שהותוו בעצם התרחשותו של סיכסוך זה.

1. F.H. Kisch, Palestine Diary, London 1938, pp. 17-18.
2. ראה הערכים: מאיר גרוסמן ושלום שווארץ (בן-ברוך), ד. תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו, כרכים ד', עמ' 1927-1928, ה', עמ' 516. על טוכנות יט"א ראה: JTA, Jewish Telegraphic Agency, Its Function, Importance and Service to Jewry, London 1929.
3. ספר התעודות של הוועד הלאומי לכנסת-ישראל בארץ-ישראל, תרע"ח-תש"ח, ההדיר משה אטיאש, ירושלים 1963, תעודה ע"ד, עמ' 109-113.
4. שם, עמ' 117.
5. ראה: "חובת [צ"ל הוקת] ההתאזרחות (קול קורא של הוועד הלאומי מ-5.7.1926)", שם, תעודה פ"ח, עמ' 129-130.